

Pravo na vodu

Seoski vodovod

Vodovod

Voda

Kvalitet

vODOVODNA
MREŽA

Cijena

cijene

Seoski
vodovodi

vODOVODNA
MREŽA

PRIRUČNIK ZA LEGALIZACIJU I UPRAVLJANJE SEOSKIM VODOVODIMA

NAMIJENJEN GRAĐANIMA Mjesnih zajednica u slivu rijeke Ukrine

Mart, 2014

Cijena

VODA

Mreža

Vodovod

Kvalitet

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Projekat finansiraju EU i SDC

PRIRUČNIK
ZA LEGALIZACIJU I UPRAVLJANJE SEOSKIM VODOVODIMA

NAMIJENJEN GRAĐANIMA MJESNIH ZAJEDNICA U SLIVU RIJEKE UKRINE

Mart, 2014

Naziv: Priručnik za legalizaciju i upravljanje seoskim vodovodima

Autori: prof. dr Branko Vučijak, mr Violeta Janković, mr Emir Mureškić, mr Snežana Mišić Mihajlović,
Zoran Petrović

Urednik: mr Dalibor Đerić

Ilustracije: Predrag Stanković

Dizajn: Aleksandar Stokić

Lektor: Nataša Martić

Izdavač: Centar za menadžment, razvoj i planiranje (MDPi)

Godina: 2014.

Priručnik je napravljen u okviru projekta „Pravo na vodu za stanovnike ruralnih područja“, kojeg sprovodi Centar za menadžment, razvoj i planiranje – MDP Inicijative (MDPi) iz Doboja, u saradnji sa Udruženjem za zaštitu i unapređenje čovjekove okoline „Una-Sana“ iz Bihaća i Centrom za lokalni i regionalni razvoj (CELOR) iz Dervente.

Ova publikacija urađena je uz finansijsku pomoć Evropske unije (EU) i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ni u kojem slučaju ne predstavlja stanovišta EU i SDC-a.

MDPi je nevladino, neprofitno i profesionalno udruženje iz Doboja. Tim MDPi-a pruža stručnu pomoć, poboljšava kapacitete i prakse upravljanja u opštinama i organizacijama civilnog društva, stimuliše i implementira razvojne inicijative, jača partnerstva i mreže na lokalnom i regionalnom nivou.

ZAHVALE

U toku izrade ovog priručnika značajnu podršku pružili su nam predstavnici različitih institucija i organizacija. Ovim putem želimo da zahvalimo svima koji su odvojili vrijeme da učestvuju na sastancima i radionicama i koji su nam pomogli da prikupimo materijale za priručnik, a posebno rukovodstvu i zaposlenima u organima uprave opštine Derventa i predstavnicima mjesnih zajednica u opštini Derventa u kojima je vršeno detaljno snimanje stanja – Gornji Kalenderovci, Gornji Detlak, Kostreš i Miškovci.

Dragocjene sugestije za unapređenje kvaliteta sadržaja u priručniku dostavili su nam: dr Marin Kvaternik (direktor Regionalnog zavoda Doboј pri Institutu za javno zdravstvo RS), dr Milena Todorović (Regionalni zavod Doboј pri Institutu za javno zdravstvo Republike Srpske), Slaven Gojković i Brankica Budišić (Odjeljenje za stambeno-komunalnu oblast, Opština Derventa), Ana Jovičić i Vesna Simić (Odjeljenje za privredu i društvene djelatnosti, Opština Derventa), Marko Đuraš (mjesna zajednica Gornji Kalenderovci, opština Derventa), Siniša Đukić (mjesna zajednica Gornji Detlak, opština Derventa), Čedomir Ćorić (Centar za lokalni i regionalni razvoj, Derventa).

Posebno zahvaljujemo predstavnicima Evropske unije i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju na ukazanom povjerenju i podršci bez koje ovaj projekat ne bi bio moguć.

Autori

SADRŽAJ

1. UVOD	8
Pravo na vodu.....	9
1.2. Šta znači „pravo na vodu“?.....	9
1.3. Svrha priručnika.....	10
1.4. Vrste sistema vodosnabdijevanja	10
2. VODA I ZDRAVLJE	12
2.1. Značaj vode.....	13
2.2. Uzroci zagađenja	13
2.3. Ispitivanje kvaliteta vode za piće.....	14
3. KAKO DA GRADIMO VODOVODE U SELIMA?.....	15
3.1. Izgradnja novog seoskog vodovoda	16
4. KAKO DA UPRAVLJAMO SEOSKIM VODOVODIMA?	24
Pitanja za pravilno upravljanje vodovodnim sistemima.....	25
4.1.1. Vlasništvo.....	25
4.1.2. Upravljanje	26
4.1.3. Kapitalne investicije.....	30
5. PREPORUKE	31
Preporuke za javne vodovodne sisteme (centralne i lokalne).....	32
PRILOG 1: LISTA KORISNIH KONTAKATA	33
PRILOG 2: PROPISI I DRUGI AKTI IZ OBLASTI VODOSNABDIJEVANJA	35

1. UVOD

Pravo na vodu

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je, svojom rezolucijom broj 64/292 iz 2010. godine, priznala pravo na čistu i dostupnu pitku vodu kao jedno od osnovnih ljudskih prava. Na međunarodnom nivou pitanju vodosnabdijevanja se posvećuje sve veća pažnja i pokušava se pronaći odgovor na pitanje kako da se pravo na pitku vodu ostvari u praksi. Obezbjedenje pristupa pitkoj vodi u svim zajednicama je jedna od osnovnih obaveza organa lokalne uprave.

1.2. Šta znači „pravo na vodu“?

Pravo na vodu u sebi sadrži dvije osnovne odrednice: dostupnost i kvalitet vode. Uprošteno, ovo podrazumijeva sljedeće:

- Stvaranje uslova da voda bude dostupna (omogućiti izgradnju vodovoda, tj. stvoriti uslove da se voda može zahvatiti i dovesti dovoljno blizu korisnika),
- Pristup vodi mora biti jednak za sve građane neke zajednice (bez obzira na mjesto gdje žive, u selu ili u gradu, i bez obzira na njihovu političku ili bilo koju drugu pripadnost),
- Voda koja se dovodi vodovodnom mrežom mora biti bezbjedna za ljudsku upotrebu (mora biti pitka) i mora je biti dovoljno za osnovne ljudske potrebe (piće, lična higijena, kuhanje i čišćenje),
- Cijena usluge vodosnabdijevanja mora biti prihvatljiva (građani moraju platiti vodu koju potroše, ali po cijeni koju mogu priuštiti).

1.3. Svrha priručnika

Predstavnici opština Derventa, Čelinac, Prnjavor i Teslić su u toku izrade Regionalnog akcionog plana za zaštitu sliva rijeke Ukraine identifikovali projektnu ideju o izradi modela za upravljanje seoskim vodovodima. Rukovodeći se tom projektnom idejom, Centar za menadžment, razvoj i planiranje – MDP Inicijative iz Doboja osmislio je projekat „**Pravo na vodu za stanovnike ruralnih područja**“, koji finansiraju Evropska unija i Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC). Kroz projekat se realizuju aktivnosti koje doprinose poboljšanju zdravstvene situacije i kvaliteta vode za piće, jačaju kapaciteti seoskih zajednica za ostvarivanje prava na vodu i doprinosi poboljšanom pružanju usluge vodosnabdijevanja u selima u slivu Ukraine.

Ovaj priručnik je kreiran u okviru pomenutog projekta s ciljem da rukovodstva savjeta mjesnih zajednica, kao i zainteresovani građani u opštinama u slivu rijeke Ukraine, dobiju odgovore na tri osnovna pitanja u vezi sa seoskim vodovodima:

- Kakav je uticaj **kvaliteta vode** u vodovodu na zdravlje korisnika?
- Kako legalno **izgraditi** i urediti vodovod?
- Kako organizovati **upravljanje** vodovodnim sistemom?

1.4. Vrste sistema vodosnabdijevanja

U skladu s važećim pravnim okvirom, sistemi vodosnabdijevanja se dijele na **individualne i javne**. **Individualne vodne objekte** grade domaćinstva za svoje potrebe (npr. kopanjem bunara ili rezervoara) i takvim sistemom upravljaju predstavnici tih domaćinstava.

Individualnim vodnim objektima smatra se svaki objekat za vodosnabdijevanje sa kojeg se snabdijeva manje od pet domaćinstava, odnosno manje od 15 stanovnika².

²Ova granica je definisana Pravilnikom o higijenskoj ispravnosti vode za piće Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, broj: 40/03)

Njegovi osnovni elementi su:

- Uređeno i zaštićeno izvorište (vodozahvat),
- Pumpa/hidrofor (ukoliko nema prirodnog pada)
- Cjevovod.
- Kaptaža,
- Rezervoar,

Javni sistem vodosnabdijevanja je većeg obima. Uzme li se veličina vodovodnog sistema (količina zahvaćene vode, dužina mreže i broj korisnika) kao mjerilo, može se reći da postoje dva osnovna sistema vodosnabdijevanja: centralni i lokalni sistemi. Centralni sistemi su karakteristični za gradska područja (urbane sredine). Lokalnim sistemima vodom se snabdijeva manji broj potrošača, kao što je to slučaj kod seoskih vodovoda.

Veoma je važno napomenuti da se lokalni sistemi vodosnabdijevanja smatraju javnim sistemima u slučajevima kada se iz sistema vodom snabdijeva više od pet domaćinstava, odnosno više od 15 stanovnika³. Za sve javne sisteme moraju se obezbijediti propisane dozvole, odrediti zone sanitарне zaštite i moraju se vršiti propisane kontrole (kvalitet vode i kontrola primjene mjera sanitарne zaštite).

Javne sisteme vodosnabdijevanja grade ovlaštena pravna lica (firme, preduzeća) i, što je veoma bitno, nakon izgradnje, po Zakonu o komunalnim djelatnostima RS⁴ i Zakonu o vodama RS⁵, njima mora upravljati pravno lice koje je za to osposobljeno (komunalno preduzeće ili drugo pravno lice). Ovakav sistem najčešće ima:

- Izvorište/vodozahvat (ili više njih),
- Postrojenje(a) za pripremu/prečišćavanje vode,
- Pumpne stanice,
- Potisni cjevovod⁶,
- Rezervoar(e),
- Distributivni cjevovod i mrežu.

³ Podaci iz Pravilnika o higijenskoj ispravnosti vode za piće Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, broj: 40/03)

⁴ Zakon o komunalnim djelatnostima Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, broj: 124/11)

⁵ Zakon o vodama RS („Sl. glasnik RS“, broj: 50/06, 92/09., 121/12.)

⁶ Pumpne stanice i potisni cjevovodi se grade tamo gdje nema uslova za gravitacijsku distribuciju vode

2. VODA I ZDRAVLJE

2.1. Značaj vode

Voda je neophodna za održavanje života i zdravlja ljudi. Ona čini oko 60% ukupne tjelesne mase zdrave odrasle osobe. Čovjek može preživjeti bez hrane i nekoliko sedmica, ali bez vode samo nekoliko dana.

2.2. Uzroci zagađenja

Najčešći uzroci zagađenja individualnih bunara i izvora su:

- Prodor otpadnih voda iz septičkih jama, štala ili drugih izvora zagađenja,
- Dospijevanje nečistoća na sabirnu površinu cisterni/čatrnja ili prodor kroz oštećene zidove u rezervoar cisterne/čatrnje,
- Prodor zagađene površinske vode u izvorsku.

Najčešći uzroci zagađenja javnog vodovoda su:

- Postavljanje crpne stanice nizvodno od mjesta gdje se izliva kanalizacija,
- Prodor zagađenih površinskih voda u kaptiranu vodu,
- Rekonstrukcija i popravka vodovodne mreže, kada cijev nije pod pritiskom,
- Propusti u tehnologiji prečišćavanja vode,
- Postojanje dvojnih vodovoda i pogrešna upotreba „tehničke vode“ za piće.

Opasnosti po ljudsko zdravlje koje vrebaju iz vode mogu biti žive (mikroorganizmi) i nežive prirode (fizički i hemijski agensi)⁷. Ako je količina zagađivača velika, dejstvo na ljude će biti vidljivo odmah u vidu razbolijevanja velikog broja ljudi za kratko vrijeme.

Uloga vode za piće u mogućem širenju zaraznih bolesti poznata je već kod najstarijih naroda. Ljudi su u Antičkoj Grčkoj, prije 2.500 godina, bili svjesni da je prokuvana voda sigurnija za piće od svježe. Tek u drugoj polovini 19. vijeka dokazano je da zagađena voda dovodi do zaraznih, čak i smrtonosnih, bolesti.

Dnevne potrebe organizma za vodom zavise od više faktora: klime, navika u ishrani, fizičke aktivnosti, tjelesnog sastava samog organizma itd. Pod odgovarajućim unosom vode podrazumijeva se ona količina koja omogućuje izlučivanje 1.200-1.500 ml na dan. U ljetnom periodu unošenje vode mora se povećati na 2.400-3.000 ml kako bi se održao ovaj volumen izlučevina.

⁷ Voda za piće može biti kontaminirana mikroorganizmima, dezinficijensima, nusproizvodima dezinficijensa, anorganskim hemikalijama, organskim hemikalijama, radioaktivnim elementima.

Mikrobiološko zagađenje vode za piće

Najčešće zagađenje vode za piće uzrokovano je direktno ili indirektno izlučivanjem mikroorganizama koji se nalaze u fekalijama ljudi i životinja. Konzumiranje ovako kontaminirane vode ili njena upotreba u pripremi hrane može da izazove različita oboljenja, od blagog gastroenteritisa do ozbiljnih dijareja, hepatitisa, kolere ili tifusne groznice.

Fizičko-hemijsko zagađenje vode za piće

Fizičke karakteristike vode, boja, mutnoća, ukus, miris, pH i temperatura, određuju ono sa čime se ljudi prvi put suoče kada popiju vodu i ocjenjuju njen kvalitet. Druge fizičko-hemijske karakteristike – sadržaj sulfata, soli kalcijuma i magnezijuma i rastvorenog kiseonika – utiču da korozija ili enkrustacija predstavljaju značajan problem u cijevima ili postrojenjima.

Ukoliko je voda zagađena mikroorganizmima može se dezinfikovati prokuvavanjem tokom 30 minuta na 70°C ili kuhanjem 10 minuta na temperaturi od 100°C. Ovaj način je pogodan za dezinfekciju manje količine vode.

Međutim, neživi agensi (teški metali i druge štetne tvari) naročito su opasni kada su prisutni u maloj količini u vodi, jer se vremenom talože u organizmu i truju ga. Oboljeli često nisu svjesni da je voda uzrok zdravstvenih problema koje imaju, što se nekada prekasno otkrije. Zato je neophodno redovno kontrolisati kvalitet vode.

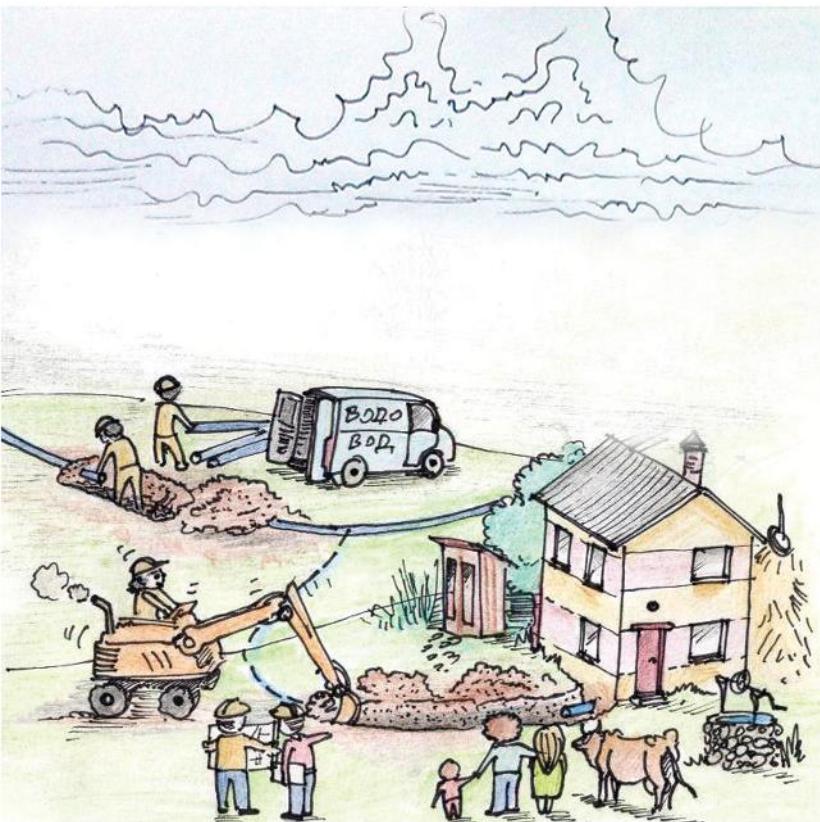
2.3. Ispitivanje kvaliteta vode za piće

Osnovni pregled higijenske ispravnosti vode za piće obuhvata:

- Pregled mikrobioloških pokazatelja (bakterije i drugi štetni organizmi),
- Pregled fizičkih, fizičko-hemijskih i hemijskih pokazatelja (mutnoća, miris, metali i druge štetne tvari).

Uzorkovanje i analiza kvaliteta vode za piće je obaveza propisana Pravilnikom o higijenskoj ispravnosti vode za piće RS⁸. Uzorkovanje i analiza kvaliteta vode za piće je aktivnost koju je potrebno kontinuirano vršiti u saradnji s ovlaštenom institucijom, da bi se dobila valjana informacija o kvalitetu vode na izvoru, ali i u mreži. Za ispitivanje ispravnosti vode neophodno je uzeti uzorak vode na propisan način, u sterilnu bocu i transportovati uzorak do laboratorije u roku od dva do šest sati. Propisna boca za uzimanje uzorka može se dobiti u nadležnoj instituciji za ispitivanje kvaliteta vode za piće – najbližem regionalnom zavodu Instituta za javno zdravstvo Republike Srpske.

⁸ Pravilnik o higijenskoj ispravnosti vode za piće RS („Sl. glasnik RS“, broj: 40/03)

3. KAKO DA GRADIMO VODOVODE U SELIMA?

3.1. Izgradnja novog seoskog vodovoda

Izgradnja vodovoda, baš kao i izgradnja svakog drugog objekta od javnog značaja, podrazumijeva niz procedura koje se moraju sprovesti. Koraci u izgradnji vodovoda u selima mogu se predstaviti na sljedeći način:

Početak: Pokretanje inicijative za izgradnju vodovoda u selu

Da bi se započela izgradnja seoskog vodovoda, potrebno je da se stanovnici sela dogovore žele li graditi vodovod, kako i kojim sredstvima. S tim ciljem potrebno je formirati inicijativni odbor (u praksi najčešće broji pet članova), koji će animirati stanovništvo i prikupiti potpise zainteresovanih korisnika. Zatim se organizuje sastanak svih zainteresovanih da bi se osnovao građevinski odbor koji će predstavljati korisnike i donositi najvažnije odluke.

Preporučljivo je, u ovoj početnoj fazi, registrovati građevinski odbor kao udruženje građana. Time se daje legitimitet pojedincima koji rukovode projektom – svi korisnici sistema imaju učešće u izboru rukovodstva, koje treba da ih predstavlja u toku realizacije projekta. Udruženje građana se registruje u osnovnom суду u sjedištu okružnog suda kojem pripada udruženje. Ključni dokumenti za registraciju udruženja građana su statut udruženja, kojim se definišu ovlaštenja rukovodstva udruženja i način donošenja odluka, i odluka o imenovanju rukovodstva udruženja⁹. Ukoliko građevinski odbor djeluje kao neformalna (neregistrovana) organizacija, način izbora rukovodstva i način donošenja odluka nisu jasno definisani. U takvoj situaciji otvara se mogućnost da manja grupa pojedinaca donosi odluke bez konsultovanja dovoljnog broja korisnika.

⁹ Izvor informacija je Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", broj: 52/01 i 42/05). Više detalja o registraciji udruženja građana može se pronaći u Priručniku za nevladine organizacije u BiH, koji je izdao Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) (dostupan na internet stranici <http://www.ngo.ba/nvo-biblioteka-topmenu-59>)

Prvi korak: Izrada elaborata o izdašnosti izvora

Prvi korak u izgradnji vodovoda podrazumijeva provjeru gdje i koliko vode uopšte ima i kakvog je kvaliteta. Ovo istraživanje je veoma bitno i trebalo bi da ga obavi stručna firma koja je za ovu djelatnost registrovana i ovlaštena (vidjeti napomenu „Odabir izvođača radova i pružalaca usluga“ u okviru), kako se ne bi došlo u situaciju da vodovod bude izgrađen i da poslije nekoliko godina izvor presuši ili da voda bude lošeg kvaliteta pa se ne može koristiti za piće.

Sredstva za ovaj posao mogu obezbijediti sami korisnici, ali dio sredstava može biti prikupljen i iz drugih izvora finansiranja, kao što su opštinski budžet ili donatorska sredstva.

Drugi korak: Izdavanje lokacijskih uslova

Nakon što se izradi elaborat o izdašnosti izvora, potrebno je u opštini dobiti saglasnost za izgradnju koja znači da je izgradnja seoskog vodovoda u skladu s postojećim opštinskim planovima. Ova dozvola zove se „lokacijski uslovi“ (ranije je u upotrebi bio naziv „urbanistička saglasnost“).

Odabir izvođača radova i pružalaca usluga

Način odabira izvođača radova i pružalaca usluga za korake 1, 3 i 5 zavisi od vrste izvora finansiranja radova ili usluga.

Ako su sva sredstva prikupljena od korisnika, građevinski odbor ima slobodu da kontaktira više firmi (sa ovlaštenjem za traženu djelatnost) po vlastitom izboru. Izbor najpovoljnijeg ponuđača vrši komisija koju građevinski odbor imenuje u tu svrhu i koja je dužna da dokumentuje proces odabira.

Ako je dio sredstava obezbijeđen iz opštinskog budžeta, tijelo ovlašteno za odabir ponuđača dužno je pridržavati se Zakona o javnim nabavkama.

U slučaju da se radi o donatorskim sredstvima, donator je taj koji propisuje proceduru odabira ponuđača.

Treći korak: Izrada projektne dokumentacije

Konačno se može pristupiti izradi projektne dokumentacije za vodovod. U ovoj fazi se angažuje projektantska firma koja će izraditi detaljan projekat izgradnje vodovoda sa predmjerom i predračunom svih radova i materijala koji će biti potrebni za izgradnju (vidjeti napomenu „Odabir izvođača radova i pružalaca usluga“ u okviru). Na osnovu izrađene projektne dokumentacije može se formirati cijena priključka na mrežu i početi s prikupljanjem sredstava za dalje radove.

Četvrti korak: Pribavljanje građevinske dozvole

Zadnji korak prije početka radova je pribavljanje građevinske dozvole u opštini. Da bi se ona dobila, potrebno je riješiti nekoliko veoma bitnih pitanja i sakupiti važne dozvole i saglasnosti. Jedan od najvažnijih koraka je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa na trasi kojom će vodovod proći i lokacijama za izgradnju vodovodnih objekata (pumpne stanice, rezervoari itd.). Ovo, praktično, znači da vlasnici svih parcela preko kojih vodovod prolazi moraju dati saglasnost za to (najčešće putem ugovora o pravu služnosti) kako bi se obezbijedilo kasnije servisiranje vodovoda. Pored ovoga, potrebno je još pribaviti nekoliko saglasnosti;

- vodnu saglasnost – u Javnoj ustanovi „Vode Srpske“, ukoliko je zahvatanje vode u količini od 5 l/s i više, a ukoliko je zahvatanje vode manje od 5 l/s – vodna saglasnost se pribavlja u Odjeljenju za vodoprivredu opštine,
- protivpožarnu saglasnost u MUP-u i
- sanitarnu saglasnost – u opštini.

Takođe je neophodno da licencirana firma provjeri svu projektnu dokumentaciju i utvrdi da je urađena u skladu sa Zakonom o uređenju prostora i građenju RS¹⁰.

¹⁰ Zakon o uređenju prostora i građenju RS („Sl. glasnik RS“, broj: 40/13)

Po završetku ove procedure, opština izdaje građevinsku dozvolu i građevinski odbor ima rok od jedne godine da započne izgradnju vodovoda.

Peti korak: Faza izgradnje vodovoda

Izgradnju vodovoda vrši odabrana građevinska firma (vidjeti napomenu „Odabir izvođača radova i pružalaca usluga“ u okviru) u skladu s odredbama ugovora o izgradnji. Tokom izgradnje neophodno je da ovlašteno lice svakodnevno vrši nadzor nad radovima i geodetsko snimanje objekata (trase vodovoda).

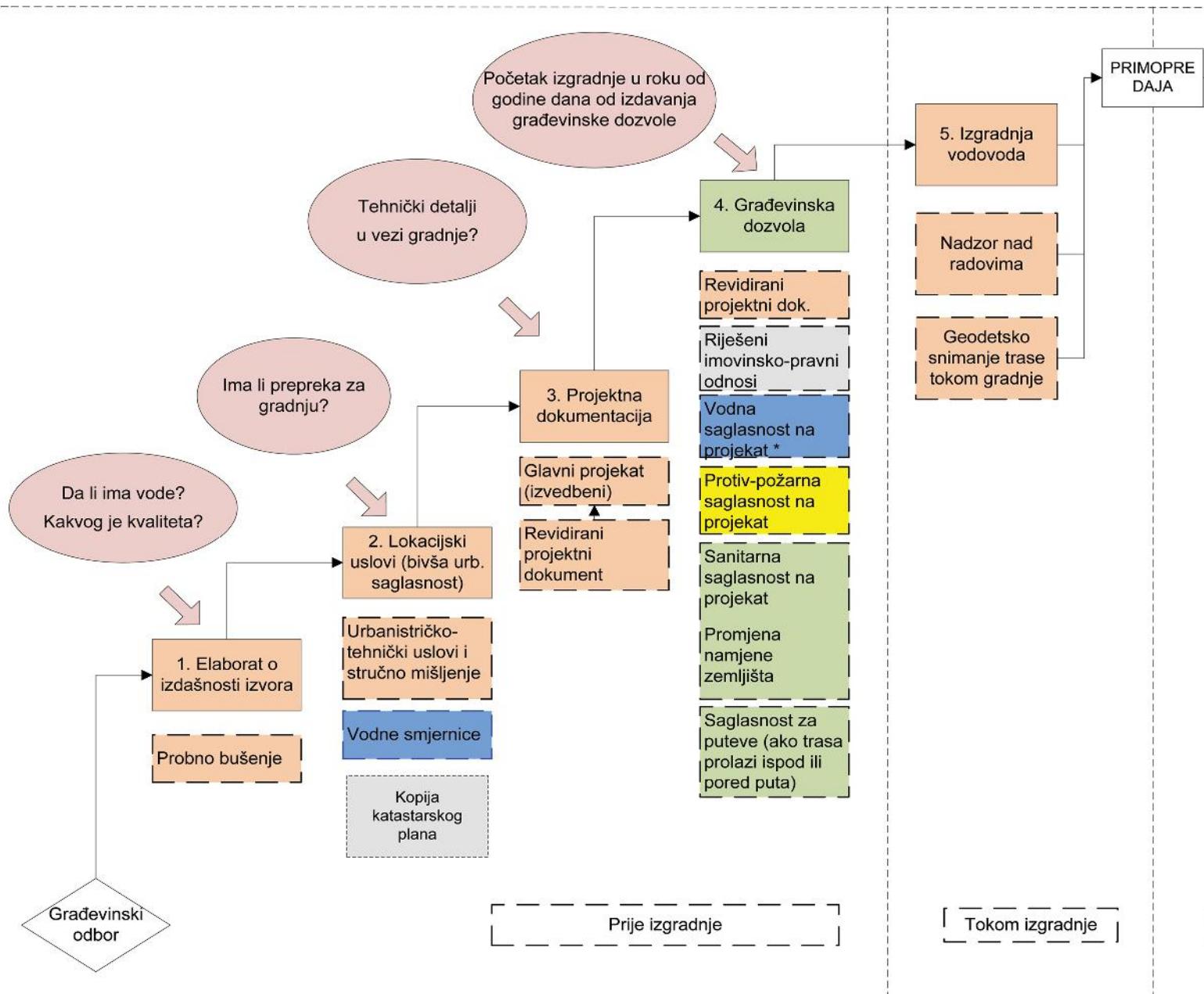
Šesti korak: Izdavanje upotrebnе dozvole

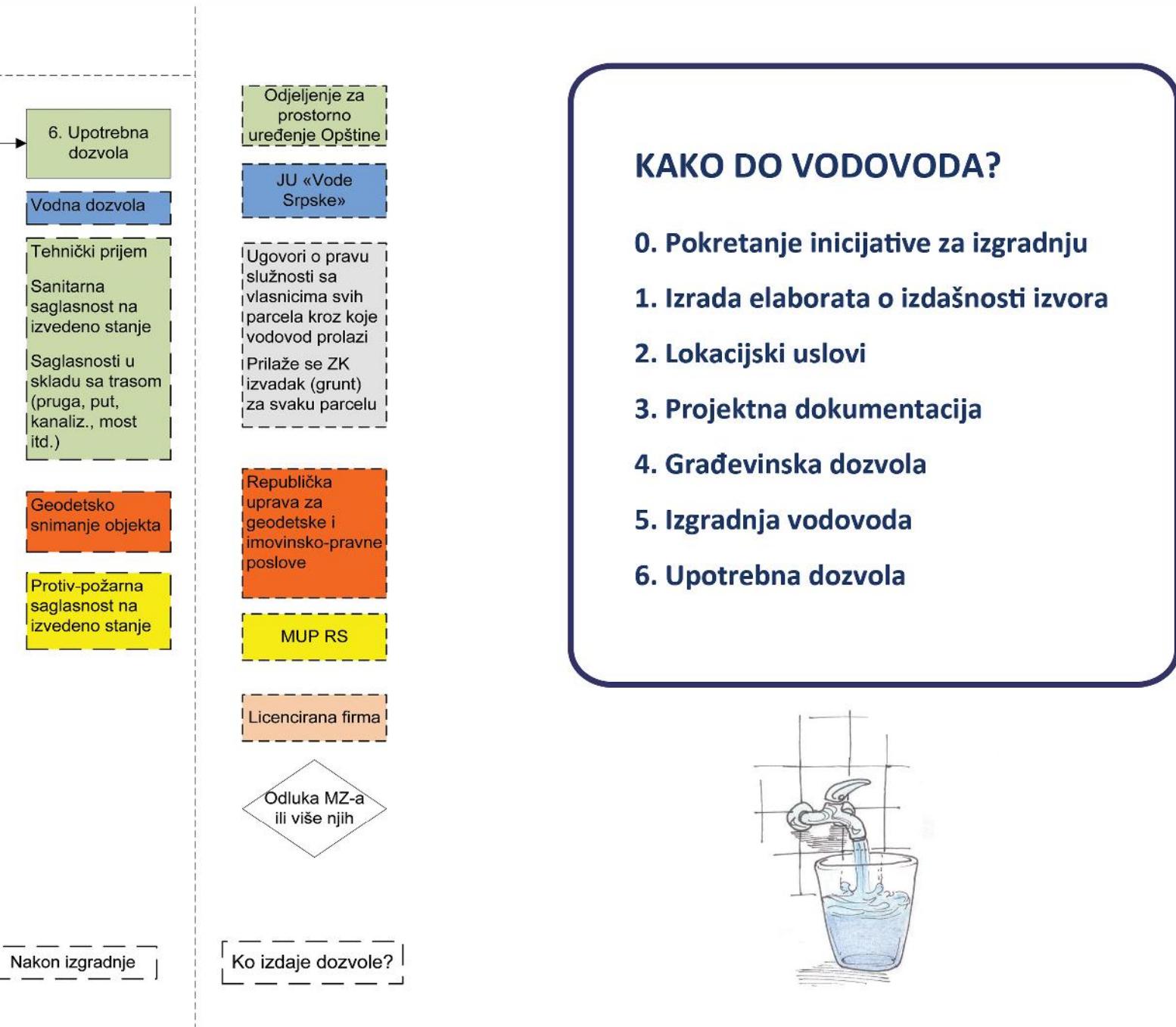
U završnoj fazi izgradnje vodovoda potrebno je izvršiti tehnički prijem objekta, koji vrši stručna komisija koju formira Odjeljenje za prostorno uređenje na lokalnom nivou, a ako je vodovod izgrađen na području dvije opštine tada nadležno ministarstvo RS. Pored toga, potrebno je pribaviti vodnu dozvolu (JU „Vode Srpske“, odnosno Odjeljenje za vodoprivredu opštine, na način kako je opisano pod tačkom 4 gore) i protivpožarnu saglasnost na izvedeno stanje (MUP RS). Na osnovu tih dokumenata izdaje se upotrebljena dozvola koja, u suštini, kaže: „Da, objekat je izgrađen u skladu sa svim propisima, pogodan je za vodosnabdijevanje i može se upisati u registar zemljišnih knjiga.“ Time se stiče uslov da opština, u skladu sa Zakonom o komunalnim djelatnostima RS¹¹ i Zakonom o vodama RS¹², upravljanje vodovodnim sistemom povjeri javnom komunalnom preduzeću ili registrovanom pravnom licu koje je kompetentno za ovu djelatnost.

¹¹ Član 9. Zakona o komunalnim djelatnostima Republike Srpske (“Sl. glasnik RS”, broj: 124/11.)

¹² Zakon o vodama RS (“Sl. glasnik RS”, broj: 50/06, 92/09., 121/12.)

Procedura dobijanja potrebnih dozvola za izgradnju vodovoda u selima

3.2. Legalizacija postojećeg vodovoda

U slučajevima gdje je vodovod izgrađen ranije, ali nije kompletirana sva dokumentacija i nisu pribavljene potrebne dozvole, Zakonom o uređenju prostora i građenju RS¹³ data je mogućnost naknadnog legalizovanja. Procedura je opisana u pomenutom zakonu (članovi 151-168) i za njeno sprovođenje zadužena je opština, koja će izdati građevinsku i upotrebnu dozvolu na osnovu:

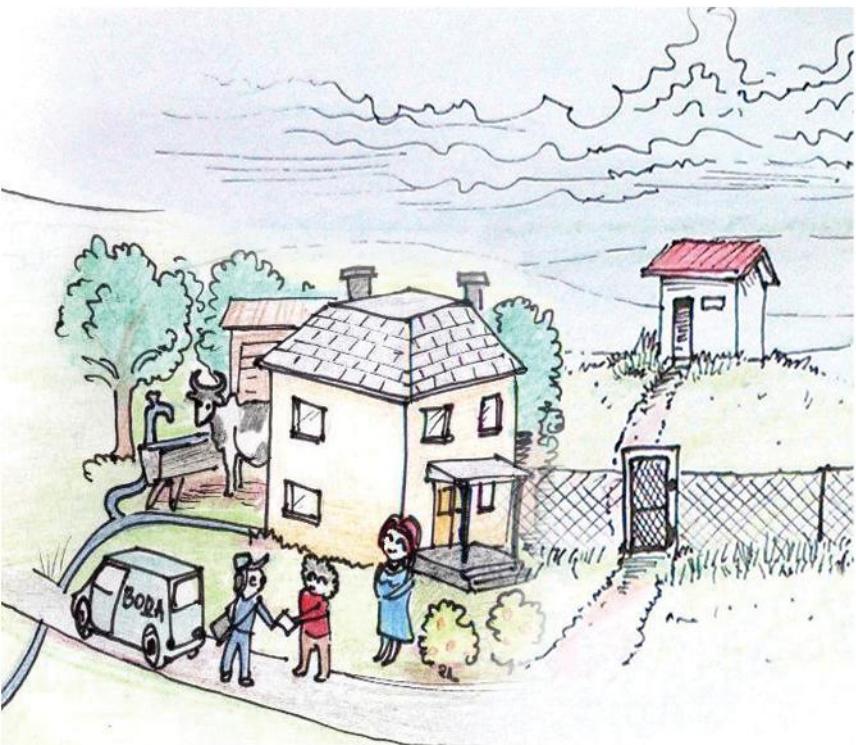
- Dokaza o vlasništvu nad zemljom na kojoj je napravljen vodovod (izvor, cijevi, rezervoar) i ugovora o pravu služnosti sa vlasnicima parcela na kojima se vodovod nalazi,
- Kopija katastarskog plana s ucrtanim objektima vodovoda i susjednim objektima, i
- Projekta izvedenog stanja sa detaljnim tehničkim opisom radova, predmjerom radova i nacrtnim dijelom.

Sistemi vodosnabdijevanja koji nisu prošli navedene aktivnosti i nemaju projektnu dokumentaciju i upravne akte koji prate pripreme za građenje, izvođenje radova i testiranje izvedenih radova, pred zakonom se smatraju nelegalnim.

¹³Zakon o uređenju prostora i građenju Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, broj: 40/13)

Legalizacija vodovoda je preduslov za adekvatno rješavanje sljedećih karakteristika sistema

Tehničke karakteristike sistema	<ul style="list-style-type: none">▪ izvođi - vrsta, broj, izdašnost▪ projektovanje postrojenja za tretman vode▪ projektovanje objekata na mreži - cjevovodi, rezervoari, pumpne stanice▪ određivanje broja priključaka▪ izrada programa sanitarne zaštite vode
Upravljanje sistemom	<ul style="list-style-type: none">▪ pravila za održavanje sistema - popravke kvarova, zamjena dijelova, zamjena vodomjera▪ uspostavljanje mehanizama za kontrolu primjene mjera sanitarne zaštite▪ definisanje mogućnosti za proširenje mreže
Upravljanje sistemom	<ul style="list-style-type: none">▪ pravila za održavanje sistema - popravke kvarova, zamjena dijelova, zamjena vodomjera▪ uspostavljanje mehanizama za kontrolu primjene mjera sanitarne zaštite▪ definisanje mogućnosti za proširenje mreže
Zdravstveno-sanitarni aspekt	<ul style="list-style-type: none">▪ pravila za kontrolu kvaliteta vode za piće▪ metode za dezinfekciju vode▪ definisanje dinamike uzorkovanja▪ mjere za prevenciju neželjenih događaja koji narušavaju zdravlje (akcidenti)
Finansijski aspekt	<ul style="list-style-type: none">▪ određivanje cijene vode▪ određivanje cijene priključka▪ utvrđivanje materijalno-finansijskih uslova za funkcioniranje sistema

4. KAKO DA UPRAVLJAMO SEOSKIM VODOVODIMA

Pitanja za pravilno upravljanje vodovodnim sistemima

Za održivo funkcionisanje sistema vodosnabdijevanja, korisnici vodovoda i privredni subjekt koji upravlja vodovodom treba da vode računa o nekoliko ključnih pitanja.

4.1.1. Vlasništvo

Ko je vlasnik vodovodne mreže i pratećih infrastrukturnih objekata?

Po Zakonu o lokalnoj samoupravi RS¹⁴, vlasništvo nad svim javnim komunalnim objektima, pa tako i nad seoskim vodovodima, pripada opštinama (gradovima). To znači da se cijelokupna vodovodna mreža i prateća infrastruktura mora uknjižiti kao vlasništvo opštine (grada), nezavisno od toga na koji način je finansirana izgradnja seoskog vodovoda. Dakle, to uključuje i slučajeve kada je finansiranje vršeno, djelimično ili u cijelosti, sredstvima građana.

Vlasništvo nad zemljišnim parcelama na kojima su izgrađeni mreža i objekti je i dalje u rukama stanovnika sela, koji potpisivanjem ugovora o pravu služnosti pristaju da na njihovoј zemlji budu izgrađeni vodovodna mreža i objekti. Uprošteno govoreći, zemlja ostaje u privatnom vlasništvu, a cijevi i rezervoar su opštinski.

¹⁴ Zakon o lokalnoj samoupravi RS ("Sl. glasnik RS", broj: 101/04, 42/05, 118/05)

Najčešći problemi u radu seoskih vodovoda

- Seoskim vodovodima upravljaju udruženja građana koja su formalno registrovana ili građevinski odbori koji djeluju kao neformalne grupe. Ovakav upravljački sistem je u suprotnosti s važećim zakonima.
- Nedovoljno stručno osoblje se bavi različitim aspektima upravljanja vodovodnim sistemom, od popravljanja kvarova do organizovanja naplate.
- Tarife za uslužu vodosnabdijevanja nisu adekvatne i obično su toliko niske da ne mogu pokriti ni osnovne troškove rada sistema.
- Uslovi za priključenje novih korisnika nisu definisani, što često uzrokuje konflikte.
- Građani koji ne plaćaju ili koji neredovno plaćaju ne mogu se adekvatno kazniti.
- Ne vrši se redovna kontrola kvaliteta vode.

4.1.2. Upravljanje

(a) Nadležnost

*Ko je nadležan za upravljanje vodovodnom mrežom? Na koji način stiče tu nadležnost?
Kome odgovara za svoj rad?*

Pitanje operativne nadležnosti može se riješiti na više načina:

- **Opština** zadržava operativnu nadležnost i sprovodi je putem resornog odjeljenja.
- Opština nadležnost dodjeljuje postojećem **javnom komunalnom preduzeću**.
- Opština **može osnovati i drugo javno komunalno preduzeće**, ili više preduzeća, čija bi se nadležnost odnosila na jedan ili više seoskih vodovodnih sistema.
- Opština može **povjeriti upravljanje privrednom subjektu ili pravnom licu** registrovanom u skladu sa domaćim zakonodavstvom i ovlaštenom za ovu djelatnost. Opština vrši odabir privrednog subjekta u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama¹⁵, a zatim se ugovorom definišu međusobna prava i obaveze. U ovu alternativu spada i koncesijski ugovor.

¹⁵ Zakon o javnim nabavkama BiH ("Sl. glasnik BiH", broj: 49/04, 19/05, 52/05, 8/06, 24/06, 70/06, 12/09 i 60/10)

Prednosti legalizovanog vodovoda

- Legalizacijom seoskih vodovoda stvara se osnova za definisanje zona sanitарне заštite izvorišta.
- Opština ima potpuni pregled situacije sa vodosnabdijevanjem na cijeloj teritoriji, jer održava bazu podataka o svim seoskim vodovodima.
- Opština upravljanje seoskim vodovodima povjerava stručnim privrednim subjektima, koji su u obavezi da sprovode mјere zaštite i očuvanja kvaliteta vode, i kontroliše njihov rad.
- Građani imaju efikasniju i pouzdaniju uslugu vodosnabdijevanja.
- Tarife za vodosnabdijevanje se određuju na transparentan način.
- Sistem naplate je transparentniji.
- Redovna kontrola kvaliteta vode postaje zakonska obaveza za upravitelja koji je i vrši.

Sve potrebne odluke koje se odnose na operativnu nadležnost donosi skupština opštine. To uključuje odluku kojom se propisuju opšti uslovi izgradnje i upravljanja seoskim vodovodima na području opštine, kao i posebne odluke kojima se propisuju uslovi rada i upravljanja pojedinačnim seoskim vodovodima (u skladu sa izdatim građevinskim dozvolama).

Jako je važno da proces donošenja odluka bude otvoren za javnost, kako bi korisnici vodovoda imali mogućnost da iskažu svoje stavove i interese. Na kraju procesa, u konačnim odlukama, bi trebalo definisati rješenja koja su usaglašena između nadležnih predstavnika opštinske vlasti i korisnika vodovoda.

U svakom od navedenih slučajeva odgovornost za dobro izvršenje usluge jeste na opštini.

(b) Poslovi operativnog upravljanja

Koje se aktivnosti sprovode u svakodnevnom operativnom upravljanju mrežom?

Operativno upravljanje odnosi se na niz aktivnosti koje je neophodno preduzimati u okviru zakonskih zahtjeva koji se odnose na vodosnabdijevanje i obuhvata:

- Vodozahvat: optimalno crpljenje potrebnih količina vode i trošenje električne energije;
- Tretman vode: dovođenje u stanje zahtijevanog kvaliteta vode za piće;
- Skladištenje vode: putem rezervoara, a radi zadovoljenja dnevne potrošnje, koja nije jednaka u svim satima ili periodima u toku godine;
- Transport vode: primarni i sekundarni cjevovodi, njihovo održavanje koje uključuje i smanjenje gubitaka;
- Izgradnja i održavanje priključaka: sprečavanje curenja na priključcima, što se često dešava, održavanje i redovno očitavanje vodomjera i njihova kalibracija, isključenja u slučaju neplaćanja i sl.;
- Administrativno-tehnički zadaci: izrada i ispostava faktura, naplata, izrada analiza i planskih dokumenata, pravni poslovi, uključujući utuženja, službu za korisnike, katastar mreže itd.
- Finansijsko poslovanje: evidencija i obračun troškova poslovanja vodovodnog sistema, evidencija i obračun prihoda od pružene usluge vodosnabdijevanja, priprema i objavljivanje finansijskih izvještaja u skladu s važećim propisima, poslovi izrade programa i planova za finansijsko poslovanje lokalnog vodovoda.

Finansijska održivost

U skladu sa članom 20. Zakona o komunalnim djelatnostima RS, cijenom komunalnih usluga obezbjeđuju se sredstva za pokriće ukupnih rashoda davaoca komunalne usluge i unapređivanje postojećih komunalnih objekata i uređaja, prema normativima i standardima u komunalnim djelatnostima i tržišnim cijenama ulaznih troškova. Cijenu komunalne usluge utvrđuje davalac komunalne usluge, a saglasnost na cijenu daje nadležni organ opštine.

U skladu sa principima „korisnik plaća“ i „puno pokrivanje troškova“, koji su prihvaćeni u EU, cijena usluge vodosnabdijevanja treba da uključi:

- Operativne troškove (troškove od poslovnih aktivnosti, odnosno rada sistema), uključujući i amortizaciju, odnosno investiciono održavanje;
- Troškove finansiranja sistema (otplata kredita, kamate);
- Troškove ulaganja (kapitalne troškove plaćene iz vlastitih sredstava).

(c) Investiciono održavanje

Ko obračunava i izdvaja sredstva za amortizaciju u funkciji redovne zamjene dotrajale vodovodne mreže?

Pitanje investicionog održavanja odnosi se na obavezu redovne zamjene infrastrukture nakon što joj istekne predviđeni vijek trajanja. Kako se vijek vodovodne mreže i pratećih građevinskih objekata (bez mašinskih elemenata) procjenjuje na 50 godina, to znači da je potrebno svake godine obezbijediti sredstva u visini od 2% vrijednosti mreže kako bi mreža mogla da bude zamijenjena kad se za to pojavi potreba.

Rješenje je da se napravi cjelovit popis postojeće vodovodne mreže i prateće infrastrukture sa početnom i tekućom (amortizovanom) vrijednošću, te da obračun amortizacije po ovom popisu, kao i njegovo redovno ažuriranje, postane trajna obaveza subjekta kojem je sistem dodijeljen na upravljanje.

4.1.3. Kapitalne investicije

Čija je nadležnost proširenje mreže i/ili unapređenje njenih objekata (npr. ugradnja prečistača za vodu ili novih pumpi na izvoru)?

Kapitalne investicije podrazumijevaju proširenje postojeće infrastrukture, npr. proširenje vodovodne mreže, izgradnja novih vodozahvata, rezervoara, sistema za prečišćavanje vode i slično. Ove investicije za cilj imaju povećanje broja korisnika seoskog vodovoda ili poboljšanje kvaliteta vodosnabdijevanja.

Sredstva za kapitalne investicije mogu se obezbijediti iz:

- budžeta opštine,
- naknada po propisima o građenju i uređenju građevinskog zemljišta,
- vlastitih sredstava stanovnika sela,
- donatorskih sredstava,
- kreditnih sredstava,
- koncesija.

Moguće su i kombinacije navedenih izvora finansiranja.

5. PREPORUKE

Preporuke za javne vodovodne sisteme (centralne i lokalne)

1. Sprovести legalizaciju svih bespravno izgrađenih vodovodnih sistema, što uključuje potpuno rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, dobijanje potrebnih dozvola i uknjižavanje imovine kao vlasništvo opštine (grada).
2. Povjeriti vodovode na upravljanje javnom komunalnom preduzeću ili drugom privrednom subjektu, što podrazumijeva:
 - Organizovanje stručnog održavanja sistema od strane preduzeća,
 - Uspostavljanje zona sanitarne zaštite izvorišta (u blizini izvora ne smije se vršiti sjetva poljoprivrednih kultura, koristiti đubrivo, napasati stoka itd.),
 - Redovno praćenje kvaliteta vode (najmanje jednom mjesечно za manje od 5.000 korisnika) je naročito važno da bi vodovod bio bezbjedan. Nadzor nad vodovodom može vršiti samo stručno lice registrovano za tu djelatnost.
3. Cjelokupno pitanje vodosnabdijevanja (izgradnje, korištenja, zaštite, održavanja i upravljanja) na teritoriji opštine (grada) urediti posebnom odlukom, u kojoj treba posebno obraditi problematiku centralnih i lokalnih vodovoda.

PRILOG 1: LISTA KORISNIH KONTAKATA

Br.	Naziv institucije	Adresa	Telefon	Faks	e-mail	Internet
1	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske	Trg Republike Srpske 1, 78000 Banjaluka	051/338-415	051/338-865	mps@mps.vladars.net	www.vladars.net
2	Javna ustanova „Vode Srpske“, Područna kancelarija sliva rijeke Bosne – Doboј	Vojvode Mišića 22, 74000 Doboј	053/200-570	053/200-572	doboј@voders.org	www.voders.org
3	Institut za javno zdravstvo Republike Srpske, Regionalni zavod Doboј	Meše Selimovića 101 (u krugu Bolnice) 74000 Doboј	053/228-320	053/227-965	rz.doboј@phi.rs.ba	www.phi.rs.ba
4	Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove – područna kancelarija u Derventi	Trg oslobođenja bb, 74400 Derventa	053/311-830	053/311-832	katderventa@rgurs.org	www.rgurs.org

PRILOG 2: PROPISI I DRUGI AKTI IZ OBLASTI VODOSNABDIJEVANJA

„Pravni okvir za izgradnju i upravljanje javnim sistemima vodosnabdijevanja čine sljedeći zakonski i drugi propisi:

- **Zakon o vodama RS** (“Sl. glasnik RS”, broj: 50/06, 92/09. i 121/12) (i) definiše pravo na korištenje vode (opšta upotreba vode); (ii) propisuje obavezu dobijanja vodne saglasnosti ili dozvole za svako korištenje voda koje prevaziđa obim opšte upotrebe; i (iii) obavezuje pravna i druga lica koja obavljaju djelatnost vodosnabdijevanja da osiguraju stalni i sistemski pregled vode. To podrazumijeva obavezu preuzimanja mjera za osiguranje zdravstvene ispravnosti vode za piće i tehničke ispravnosti uređaja u sistemu vodosnabdijevanja.

Opšta upotreba voda obuhvata:

- Zahvatanje vode (uključujući podzemne vode ili vode sa izvora), bez posebnih naprava, iz vodotoka i jezera za lične i potrebe domaćinstva;
 - Prikupljanje i korištenje voda od padavina za lične i potrebe domaćinstva koje se sakupljaju na vlastitom zemljištu;
- Lične potrebe i potrebe domaćinstva podrazumijevaju korištenje vode za piće, održavanje čistoće i slične potrebe u domaćinstvu. **Takvim korištenjem, ne smatra se korištenje vode za navodnjavanje i u tehnološkom procesu, ukoliko se te radnje obavljaju kao privredna djelatnost.**

Opšta načela upravljanja vodama definišu vodu kao nasljeđe koje se mora čuvati i njime racionalno i održivo upravljati, osigurati povrat troškova od vodnih usluga prema načelima "zagadživač plaća" i "korisnik plaća", obezbijediti prirodno obnavljanje resursa i osigurati funkcionalnost prirodnih procesa ekosistema.

- Zakon o komunalnim djelatnostima RS ("Sl. glasnik RS", broj: 124/11) određuje pravna lica kojima jedinice lokalne samouprave mogu povjeriti obavljanje komunalnih djelatnosti, te definiše ugovorni odnos između davaoca komunalne usluge i korisnika.

Zakon o komunalnim djelatnostima RS u članu 7. kaže: "Za obavljanje komunalnih djelatnosti i drugih djelatnosti od javnog interesa jedinica lokalne samouprave može osnovati javno komunalno preduzeće (u daljem tekstu: javno preduzeće) ili te poslove može povjeriti drugim privrednim subjektima koji su dužni da komunalnu djelatnost koja im je povjerena obavljaju u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima." Ovaj zakon je predvidio i da se pitanje kapitalnih investicija može riješiti koncesijom.

- Zakon o lokalnoj samoupravi RS ("Sl. glasnik RS", broj: 101/04, 42/05, 118/05, 98/13) definiše nadležnost jedinica lokalne samouprave u oblasti vodosnabdijevanja i raspolažanje imovinom i finansijskim sredstvima.

U Republici Srpskoj Zakon o lokalnoj samoupravi određuje i pitanje vlasništva za seoske vodovode. Na primjer, član 63. Zakona o lokalnoj samoupravi RS propisuje da "Sva pokretna i nepokretna imovina potrebna za izvršavanje obaveznih funkcija jedinica lokalne samouprave, dodjeljuje se jedinicama lokalne samouprave u vlasništvo, a nju između ostalog čine objekti komunalne infrastrukture, poslovni i drugi objekti javnih komunalnih preduzeća, čiji je osnivač jedinica lokalne samouprave, odnosno objekti koji su finansirani iz budžeta jedinice lokalne samouprave ili putem samodoprinos građana ...". Iz ovoga je nedvosmisleno određeno da je vlasništvo nad vodovodnom mrežom i pratećim infrastrukturnim objektima dodijeljeno opštinama (ili gradovima kada su oni reprezent jedinice lokalne samouprave), nezavisno od toga na koji način je finansirana gradnja vodovodne mreže, dakle uključujući i slučajeve kada je finansiranje vršeno, djelimično ili u cijelosti, samodoprinosom građana. Time je isključena mogućnost da vlasništvo nad vodovodnom mrežom zadrži mjesna zajednica ili drugi organizacijski oblik manje sredine unutar opštine, osim ako bi se ove odredbe Zakona izmijenile.

- Zakon o zaštiti životne sredine RS (“Sl. glasnik RS”, broj: 71/12) propisuje da svako lice ima pravo na čistu životnu sredinu, a u okviru toga Zakon propisuje i opštu zaštitu vodnih resursa i princip “zagađivač plaća”. Ovaj princip je važan za pokrivanje troškova koji nastaju uslijed ispusta otpadnih voda u vodotokove, što ima uticaj na zagađenja izvorišta.
- Zakon o uređenju prostora i građenju RS („Sl. glasnik RS“, broj: 40/13) propisuje uslove i proceduru za građenje infrastrukturnih objekata, koji važe i za izgradnju vodovodnih sistema.
- Zakon o javnim nabavkama BiH (“Sl. glasnik BiH”, broj: 49/04, 19/05, 52/05, 8/06, 24/06, 70/06, 12/09, 60/10, 87/13) uređuje pravila za izbor izvođača radova i pružaoca usluga za izgradnju seoskog vodovoda i za izbor pravnog subjekta koji će upravljati seoskim vodovodom, u slučaju kada opština upravljanje ne delegira javnom komunalnom preduzeću. U suštini, važe pravila javnih nabavki koja se primjenjuju za izgradnju i upravljanje svim javnim objektima.
- Zakon o udruženjima i fondacijama RS (“Sl. glasnik RS”, broj: 52/01 i 42/05) uređuje se osnivanje, registracija, unutrašnja organizacija i prestanak rada udruženja i fondacija.
- Pravilnik o higijenskoj ispravnosti vode za piće RS („Sl. glasnik RS“, broj: 40/03) definiše kriterijume za higijensku ispravnost vode za piće, te vrste i periodičnost pregleda vode. Ovaj pravilnik definiše da je javno snabdijevanje stanovništva vodom za piće snabdijevanje vodom više od pet domaćinstava, odnosno više od 15 stanovnika.

- Pravilnik o mjerama zaštite, načinu određivanja i održavanja zona i pojaseva sanitarne zaštite, područja na kojima se nalaze izvorišta, kao i vodnih objekata i voda namijenjenih ljudskoj upotrebi RS ("Sl. glasnik RS", broj: 7/03)

Ovim pravilnikom propisuju se mjere za zaštitu područja na kojima se nalaze izvorišta, te se utvrđuje uspostavljanje i sprovođenje mjera sanitarne zaštite.

- Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju vodoprivredne laboratorije kao pravna lica ili u okviru pravnih lica koja vrše određenu vrstu ispitivanja kvaliteta površinskih, podzemnih i otpadnih voda RS ("Sl. glasnik RS", broj: 44/01)

Ovim pravilnikom propisuju se uslovi koje moraju da ispunjavaju laboratorije za ispitivanje površinskih i podzemnih voda, u pogledu opštih zahtjeva, materijalnih i tehničkih uslova (prostorija i opreme), kadrova, dobre laboratorijske prakse, ispunjavanja međunarodnih standarda i organizacija koje sprovode postupak ovlaštenja.

- Pravilnik o tretmanu i odvodnji otpadnih voda za područja gradova i naselja gdje nema javne kanalizacije RS ("Sl. glasnik RS", broj: 68/01)

Ovim pravilnikom propisuju se pravila postupanja fizičkih i pravnih lica i nadležnih organa uprave prilikom planiranja, izgradnje, nadzora, tretmana i odvodnje otpadnih voda na područjima gradova i naselja gdje nema javne kanalizacije. Takođe, pravilnik propisuje tehničke uslove za građevine, instalacije i uređaje za sakupljanje zagađenih voda.

Pored navedenih pravnih dokumenata, uređenje seoskih vodovoda treba raditi u skladu s nizom odluka, planova i strategija na lokalnom nivou, poput LEAP-a, opštinske odluke o vodovodu i kanalizaciji, opštinske razvojne strategije itd.

Pravo na vodu

Seoski vodovod

Vodovod

Kvalitet

VODOVODNA
MREŽA

Cijena

Voda

Vlasništvo

mreža

vode

Udruženje za život i unapredjenje
Čovjekove okoline „UNA-SANA“ Bihać

Projekat „Pravo na vodu za stanovnike ruralnih područja“ sprovodi Centar za menadžment, razvoj i planiranje (MDPi) iz Doboja, u saradnji sa udruženjima CELOR iz Dervente i „Una-Sana“ iz Bihaća.